

الگوپذیری سیاسی الهی زنان بر مبنای سیره‌ی حضرت زینبؓ

حمیده راست پور

زن در طول تاریخ همواره مورد ظلم و تعدی قرار گرفته و حقوق انسانی‌اش پایمال شده است. ظهور دین اسلام جلوه‌ای زیبا به شخصیت زن بخشید و با معرفی الگوهای جاوید به نجات مرد و زن در همه‌ی اعصار پرداخت. برای بازگشت زن به شخصیت و کرامت واقعی‌اش و همچنین حرکت در مسیر کمال و تعالی، الهام گرفتن از الگوهایی که بتوانند بسان چراغی راهنمای زن امروز باشند، ضروری است. یکی از این الگوها حضرت زینبؓ است که از نظر سیاسی و الهی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. در این نگارش شخصیت سیاسی و الهی این بانوی بزرگوار مورد تحلیل و بررسی قرار گرفته است.

سیره‌ی سیاسی - الهی حضرت زینبؓ

۱. عبودیت و بندگی

یکی از مهم‌ترین وسیله‌ها برای تقرب به درگاه پروردگار و رسیدن به کمال، پرستش و بندگی اوست. زینب کبریؓ در خانه‌ای پرورش یافت که عبادت، جوهر و زینت زندگی بود و شخصیت آن حضرت در فضای ملکوتی خانه‌ی علیؓ و فاطمه زهراؓ شکل گرفت.

از جمله بارزترین ویژگی‌های زینب کبریؓ مقام عبودیت آن حضرت است. ایشان در عبادت و پرستش مانند مادرش فاطمه زهراؓ بود. هیچ‌گاه تهجد و نماز شبش ترک نشد. آن چنان به عبادت عشق ورزید که به «عابده‌ی آل علی» ملقب شد (النقدی، ۱۳۶۱، ص ۶۱). امام حسینؓ بهتر از هر کسی به مقام والای زینبؓ آگاه بود. از این رو در آخرین وداع روز عاشورا به ایشان فرمود: «يا أُخْتَاهُ! لَا تَسْنِي فِي نَافِلَةِ اللَّيْلِ»؛ ای خواهر! مرا در نافله‌ی شب فراموش نکن (محلانی، ۱۴۰۶ق، ج ۲، ص ۶۲).

این سخن بیانگر مقام عبودیت زینبؓ است که امام معصومؓ از او چنین درخواستی می‌کند زیرا شب‌زنده‌داری ایشان حتی در شب دهم و یازدهم محرم هم ترک نشد. فاطمه بنت‌الحسینؓ می‌گوید: «و اما عمه‌ام زینبؓ، پس وی همچنان در آن شب در جایگاه عبادت خود ایستاده بود و به درگاه خدای تعالی استغاثه می‌کرد. در آن شب چشم هیچ یک از ما به خواب نرفت و صدای ناله‌ی ما قطع نشد» (محلانی، ۱۴۰۶ق، ج ۳، ص ۶۲).

۲. صبر و استواری

از جمله ویژگی‌هایی که هر انسان مسلمان باید آن را سرلوحه‌ی زندگی خود قرار دهد، صبر و استقامت است. خداوند در قرآن کریم، پیامبرؐ و یاران ایشان را این‌گونه به صبر و استقامت امر فرموده است:

«فَاسْتَقِمْ كَمَا أَمَرْتُ وَ مَنْ تَابَ مَعَكَ وَ لَا تَطْغَوْا إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ» (هود/۱۱۲)؛ پس همان‌گونه که فرمان یافته‌ای، استقامت کن و

همچنین کسانی که با تو به سوی خدا آمده‌اند (باید استقامت کنند)! و طغیان نکنید که خداوند آنچه را انجام می‌دهید، می‌بیند!

حوادث تلخ و شکننده‌ی بسیار غمباری که برای زینبؓ در طول سال‌ها رخ داد اعم از فراق جدش رسول خداﷺ و شهادت جانشین مادرش زهراؓ، شهادت جگرخراش پدرش امام علیؓ، شهادت برادرش امام حسنؓ به زهر و جفا و نیز فاجعه‌ی کربلا و شهادت برادر و فرزندان و دیگر بستگان و سایر شهدا و به اسارت رفتن خاندان نبوت، هر کدام کافی بود تا زینبؓ را از پای درآورد، از این رو به او «أُمُّ الْمَصَائِبِ» (مادر مصیبت‌ها) گفتند (امین، ۱۴۰۶ق، ج ۷، ص ۱۳۷).

۳. عفاف و پاکدامنی

یحیی مازنی می گوید: «من در مدینه مدت زیادی همسایه‌ی حضرت علی (ع) بودم. سوگند به خداوند که در این مدت هرگز حضرت زینب (ع) را ندیدم و صدایش را نشنیدم» (محلاتی، ۱۴۰۶، ج ۳، ص ۶۰).
 علامه مامقانی درباره‌ی حجاب و عفاف حضرت زینب (ع) می گوید:
 «زینب (ع) در حجاب و عفاف، یگانه‌ی روزگار بود. کسی از مردان در زمان پدرش و برادرانش تا روز عاشورا او را ندیده بود» (مامقانی، ۱۳۵۲ق، ج ۳، ص ۷۹).

۴. شجاعت و شهامت

شجاعت نیرویی قلبی است که موجب می گردد انسان در برخورد با سختی‌ها و خطرهای دلی استوار و قوی داشته باشد (طریحی، ۱۳۷۴ش، ج ۴، ص ۳۵۱). این نیروی قلبی و صلابت اراده و قوت روح، سبب می شود انسان با وجود زمینه‌های هراس نترسد و خود را نبازد و با غلبه بر مشکلات، تصمیم‌گیری درستی داشته باشد. آن بانوی با عظمت در مهد شجاعت رشد یافته و از شهامت حیدری بهره‌مند بود. از این رو «لَبَّوْهُ الْهَاشِمِيَّةُ»؛ شیرزن هاشمی لقب گرفت.
 او از قدرت‌های اهریمنی و ستمگران ترسی به دل راه نمی داد و آزارها او را از اجرای وظایف هدایتی و تربیتی باز نمی داشت. در برابر دشمنان ددمنش، با شجاعت و شهامت فریادها زد، تویخ و تحقیرشان کرد و از شمشیر و تهدید و خون‌آشامی آدمکشان واهمه نداشت. وی در دو مجلس کوفه و شام این قدرت را به نمایش گذاشت. با وجود اسارت نه تنها در مقابل سربازان سفاک و حیوان‌صفت ابن زیاد هیچ گاه سستی و ترس به خود راه نداد، بلکه با قدرت تمام به او بی‌اعتنایی کرد و تحقیرش نمود و «فاسق» و «فاجر» معرفی‌اش کرد و گفت: «سپاس خدای را که ما را با نبوت پیامبر (ص) گرامی داشت و از پلیدی‌ها پاک کرد. همانا فقط فاسق رسوا می شود و بدکار دروغ می گوید و او غیر ماست» (مجلسی، ۱۴۰۹ق، ج ۴۵، ص ۱۵۴).

۵. ولایت‌مداری

حضرت زینب (ع) حضور هفت معصوم (ع) را درک کرد و در تمام ابعاد ولایت‌مداری (معرفت امام، تسلیم بی چون و چرا بودن، معرفی و شناساندن ولایت، فداکاری در راه آن و...) سر آمد بود. ولایت‌مداری یعنی تابع امر امام زمان خود بودن، به گونه‌ای که تمام اعمال و حرکات و تصمیمات فرد، مورد رضایت ایشان باشد. از این رو حضرت زینب (ع)، خانه و زندگی راحت و فرزندانش را برای انجام رسالت عظیم ولایت‌مداری فدا کرد.

او با چشمان خود مشاهده کرده بود که چگونه مادرش خود را سپر بلای امام زمان خویش (علی (ع)) کرد و خطاب به ولی خود گفت: «علی جان! جانم فدای جان تو و جان و روح من سپر بلاهای جان تو. یا اباالحسن! همواره با تو خواهم بود. اگر تو در خیر و نیکی به سربری با تو خواهم زیست و اگر در سختی و بلاها گرفتار شوی، باز هم با تو خواهم بود» (دشتی، ۱۳۷۲، ج ۲، ص ۱۴۷) و سرانجام جان عزیزش را در راه حمایت از امامت و ولایت امام علی (ع) فدا کرد و شهیده‌ی راه ولایت گردید. حضرت زینب (ع) درس ولایت‌مداری را از مادر بزرگوارش آموخت و آن را به زیبایی در کربلای معلی به منصفی ظهور رساند.

۶. ایثار و فداکاری

ایثار یعنی بذل کردن، دیگری را بر خود برتری دادن و سود او را بر سود خود مقدم داشتن، قوت لازم و مایحتاج خود را به دیگران بخشیدن و خود را برای آسایش دیگران به رنج افکندن.

امام علی علیه السلام می فرمایند: «الایثار غایه الاحسان»؛ ایثار نهایت احسان است (تمیمی آمدی، ۱۳۶۶، ص ۳۹۵).

زینب علیها السلام در این صفت نیز مانند دیگر صفات برجسته، گوی سبقت را از بسیاری ربود. ایثارهای او در نهضت بزرگ کربلا زبانزد تاریخ است. او برای حفظ جان دیگران، جان خود را به خطر انداخت و در تمام صحنه‌ها، دیگران را بر خود مقدم داشت. او در ماجرای کربلا حتی از سهمیه‌ی آب خویش استفاده نکرد و آن را نیز به کودکان داد. در بین راه کوفه و شام، با این که خود گرسنه و تشنه بود، ایثار را شرمنده ساخت.

اوج ایثار و فداکاری و گذشت آن بانوی بزرگوار در روز عاشورا به نمایش گذاشته شد. در منابع متعدد اسلامی نقل شده که ایشان در صبح روز عاشورا در حالی که دو فرزند خود محمد و عون را به همراه داشت، خدمت امام حسین علیه السلام رسید و عرض کرد: «جدم حضرت ابراهیم خلیل علیه السلام قربانی خدا را به جای قربانی شدن حضرت اسماعیل علیه السلام از خداوند جلیل پذیرفت. برادر جان! تو نیز امروز این دو قربانی مرا بپذیر. اگر دستور جهاد از بانوان برداشته نمی‌شد، هزار بار جان خود را در راه محبوب فدا می‌کردم و هر ساعت خواستار هزار بار شهادت می‌شدم». آن گاه فرمود: «دوست دارم فرزندانم جلوتر از برادرزادگانم به میدان بروند».

وقتی که دو نوگل زینب علیها السلام پس از پیکار با دشمن به درجه‌ی رفیع شهادت نایل آمدند و پیکرهای غرق به خون آنان را به کنارخیمه‌ها آوردند، همه‌ی بانوان از خیمه‌ها بیرون آمدند، اما زینب کبری علیها السلام برای این که مبادا اباعبدالله علیه السلام خجالت‌زده شوند، از خیمه‌ی خود بیرون نیامد (خراسانی، ۱۳۸۲ش، ص ۲۷۵). اگر تلاش بی‌نظیر و فداکاری کامل حضرت زینب علیها السلام نبود، به یقین جریان کربلا را بنی‌امیه یا به فراموشی می‌سپردند یا از مسیر حیات‌بخش خود منحرف می‌کردند.

نتیجه‌گیری

حضور فعال زنان مسلمان در اجتماع باید با الگوپذیری از نقش حضرت زینب علیها السلام در واقعه‌ی کربلا باشد؛ زن آزاده‌ای که در سخت‌ترین شرایط ظلم و جور و فساد، تأثیر چشمگیری بر جامعه گذاشت و پایه‌ی ستم و بی‌عدالتی را ویران کرد. علم‌آموزی، استقامت و پایداری، حجاب و عفاف، صبر و شکیبایی و شجاعت مهم‌ترین ویژگی‌های این بانوی بزرگوار است که زنان امروز می‌توانند با الهام از آن‌ها به سعادت و کمال برسند. سیاست در نگاه او اداره‌ی جامعه بر اساس عدل است نه فریبکاری. حضور حضرت زینب علیها السلام در صحنه‌های سیاسی از کوفه تا شام و از شام تا مدینه، در پی از دست دادن یک برادر یا به خاطر چند عزیز نیست، بلکه حضورش در صحنه‌ی سیاست برای تحکیم اسلام در جامعه است؛ تکلیفی که هم به دوش مرد است و هم به دوش زن. زن از دیدگاه اسلام، آنجا که لازم شود باید در جامعه حضور داشته باشد اما با شرایط ویژه‌ی خود از جمله حفظ عفت، ایمان، نباختن خود در برابر هر اجنبی، دفاع از حق، عدالت و ولایت. حضرت زینب علیها السلام چه قبل عاشورا و چه بعد از آن همه‌ی این موارد را دارا بودند. ایشان به عنوان یک قهرمان بزرگ تاریخ برای کاری عظیم به پا خاست بی‌آنکه کمترین تردیدی به خاطرش راه یابد یا از آن واقعیت خطر خیز بهراسد.

منابع

۱. امین، محسن؛ اعیان الشیعه، بیروت، دارالتعارف للمطبوعات، ۱۴۰۶.
۲. تمیمی آمدی، عبدالواحد؛ تصنیف غررالحکم و دررالکلم، قم، انتشارات دفتر تبلیغات، ۱۳۶۶.
۳. خراسانی، محمد هاشم؛ منتخب التواریخ، تهران، انتشارات اسلامیه، ۱۳۸۲.
۴. دشتی، محمد؛ نهج الحیاء، قم، مؤسسه تحقیقاتی امیرالمؤمنین، ۱۳۷۲.

۵. طریحی، فخرالدین؛ مجمع البحرین، تهران، مرتضوی، ۱۳۷۵.
۶. مامقانی، عبدالله؛ تنقیح المقال فی علم الرجال، نجف اشرف، مطبعة المرتضویة، ۱۳۵۲.
۷. مجلسی، محمد باقر؛ بحار الانوار، بیروت، مؤسسه الوفاء، ۱۴۰۹.
۸. محلاتی، ذبیح الله؛ ریاحین الشریعه، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۴۰۶.
۹. النقدي، جعفر؛ زینب الکبری بنت الامام، نجف اشرف، المكتبة الحیدریه، ۱۳۶۱.